

Drömmen om ett eget liv

Tips och råd om privatekonomi för dig som har påbörjat eller snart ska gå din egen väg.

Innehållsförteckning

<i>Inledning</i>	<i>sid 3</i>
<i>Bo kvar hemma</i>	<i>sid 4</i>
<i>Första jobbet</i>	<i>sid 6</i>
<i>Hur du får ett jobb</i>	<i>sid 9</i>
<i>Starta eget</i>	<i>sid 12</i>
<i>Första inkomsten</i>	<i>sid 16</i>
<i>Egen bostad</i>	<i>sid 19</i>
<i>Räkningar är viktiga</i>	<i>sid 23</i>
<i>Låna smartare</i>	<i>sid 26</i>
<i>Vardagsekonomi</i>	<i>sid 29</i>
<i>Finansiera din dröm</i>	<i>sid 32</i>
<i>Exempel och tips</i>	<i>sid 35</i>
<i>Sammanfattning</i>	<i>sid 37</i>

Den här boken är skriven av Svea Bank

Svea Bank är en koncern med finansiell verksamhet i ett flertal europeiska länder. Vi har hjälpt företag och människor att växa i över fyrtio år med hjälp av olika finansierings- och betallösningar. Detta gör oss till ett naturligt val för många företagare och privatpersoner när de behöver en finansieringspartner.

Med över 2 000 anställda över hela Europa – från rådgivare och lånespecialister till utvecklare och designers, skapar de administrativa och finansiella lösningar för privatpersoner och företag i alla branscher. Förutom finansiella lösningar som företagslån, krediter, fakturaservice, factoring, fakturaköp, kreditinformation och inkasso har vi bland annat smarta betallösningar för e-handel, mobil och butik.

SVEA

Inledning

Att ungdomar på väg ut i vuxenlivet har koll på sin ekonomi och lär sig hantera pengar är bra för hela samhället. Ju mer man förstår hur pengar växer och skulder uppstår, desto bättre för alla.

Hur lär man sig det?

Vi får ofta höra från ungdomar att ingen berättat för dem hur det hänger ihop. Skolan har väldigt lite privatekonomi på schemat och det är inte alltid man pratar pengar hemma med familjen.

Men vi på Svea kan pengar.

Vi har över 40 års erfarenhet av att stötta både företag och privatpersoner med sin ekonomi. Och med den här boken vill vi dela med oss av våra bästa tips till dig.

I boken får du råd om hur du som ung vuxen kan och bör tänka i några av de stora ekonomiska val du snart står inför. Det kan vara första jobbet, flytta hemifrån, första lönen – och första räkningen...

Vi vill att du ska vara så förberedd som möjligt. Ju mer koll du har från start – desto större chans har du till ett tryggare, friare och roligare ekonomiskt liv!

Lycka till.

Bo kvar hemma

De flesta 20-åringar har någon form av egen inkomst. Antingen genom jobb eller genom jobb och studiestöd. Om du då bor kvar hemma kommer dina föräldrar troligen tycka det är dags att du börjar betala för dig. Dels för att de inte längre är skyldiga att försörja dig, dels för att du ska lära dig tänka ekonomiskt och stå bättre rustad för framtiden.

En bra start på din privatekonomi

En del föräldrar måste kämpa för att försörja sina barn. Kanske har de fått bostadsbidrag och underhållsbidrag för dig. Dessa försvinner när barnen blir myndiga, vilket kan göra att ekonomin blir sämre.

För dig kan det självklart kännas märkligt att det som har varit gratis i närmare 20 år nu plötsligt får en prislapp. Du kommer kanske att tycka att dina föräldrar begär att du ska betala alldeles för mycket, men sanningen är att så länge du bor kvar hemma, lever du billigare än kanske någon gång i livet. Risken är faktiskt att du skaffar dig vanor som du inte kommer att ha råd med på egen hand.

Hur mycket är lagom att betala när du bor hemma?

Det finns inga regler för vilken summa du bör betala hemma. Dina föräldrar kan sätta vilket pris de vill. Det uppstår alltså en förhandling mellan dig och dina föräldrar, där ni måste komma överens om en rimlig nivå. Om du kan bo hos dem och studera utan att ta studielån, betrakta det som en stor förmån. Men ett gott råd är att ändå söka extrajobb så att du kan bidra till hushållet. För förutom mat och boende finns det andra kostnader som det nu är dags att du själv tar hand om. Till exempel din mobiltelefon, om dina föräldrar har stått för ditt mobilabonnemang är det dags att du tar över abonnemanget och betalar själv – det kan vara bra att lära sig vad det faktiskt kostar.

Konsumentverket har tabeller över vad det kostar i snitt att bo hemma respektive i eget boende när man har fyllt 20 år. Enkelt kan man säga att det kostar dina föräldrar drygt 7 000 kronor per månad att ha dig boende hemma. Då har Konsumentverket räknat med att du äter frukost och middag hemma på vardagar, samt alla måltider på helgerna. Du får ett rum att bo i och tillgång till mobiltelefon och medier, förbrukningsvaror (till exempel toapapper och tvättmedel) samt hemförsäkring. Den dag du flyttar

fördubblas dina kostnader till cirka 13 000 kronor eftersom du bland annat måste betala hyra, streamingtjänster, mobil och försäkring själv.

Utöver dessa kostnader går det åt cirka 6 000 kronor för kläder, skor, nöjen, kollektivresor, uteluncher, mobil etc. Den summan är densamma oavsett om du bor hemma eller i egen lägenhet.

Passa på att spara

Har dina föräldrar lust och möjlighet att låta dig bo gratis hemma, eller betala mindre än 7 000 kronor – tacka och ta emot! Men sätt in mellanskillnaden i ett bra sparande. Då står du betydligt bättre rustad den dag du flyttar. För inte nog med att du måste betala hemma – nu är det också läge att börja lägga undan en slant varje månad till dig själv. De pengarna kommer du behöva den dagen du flyttar hemifrån, för det kostar mer än man tror att inreda sitt eget hem.

Ett annat sätt att bygga upp en buffert är att önska sig sådant som hör till ett hushåll i födelsedagspresent och julklapp. Kaffemaskin, dammsugare, mikro, strykjärn – ja, allt du kan komma på. Hur får man råd att betala hemma och dessutom spara till sig själv? Det är inte alltid helt lätt men det finns många bra tips man kan ta till sig, läs vidare i nästa kapitel om det första jobbet.

BRA LÄNKAR:

hallakonsument.se/ekonomi/flytta-eller-bo-hemma-kostnad

Första jobbet

Att få sitt första jobb är spännande – oavsett om det är ett sommarjobb eller en anställning efter att du slutat skolan. Och det finns mycket som är bra att känna till. Det tar vi upp i detta kapitel.

Sist in, först ut?

Ibland är det lätt att få jobb, ibland svårt. Är det arbetskraftsbrist i Sverige, söker arbetsgivarna folk med ljus och lykta. I sådana tider är det enkelt, även för ungdomar med lägre utbildning. Men när som helst kan en lågkonjunktur slå till, och då tvingas många företag säga upp anställda för att spara pengar. Då är det ofta ungdomar som förlorar jobbet först, eftersom lagen om anställningsskydd säger att den som sist anställdes ska sägas upp först – med undantag för tre personer som arbetsgivaren får välja ut.

Arbetsmarknaden skiftar alltså, och skiftningarna avgör om du får ett jobb när du vill ha ett eller inte.

Skyldigheter och rättigheter

När du fått ditt första jobb innebär det förutom friheten i att tjäna egna pengar att du också har både skyldigheter och rättigheter. På alla arbetsplatser finns det exempelvis både skrivna och oskrivna regler du måste ha koll på. Här är några av de viktigaste sakerna att tänka på;

Regel nummer ett är: Jobba aldrig svart. Tro inte på dem som säger att du tjänar på det, eftersom du "slipper" betala in skatt. Arbetsgivare som inte betalar in skatt är oseriösa – och det kommer att drabba dig i slutändan. När du blir sjuk och jobbar svart får du ingen sjukersättning från vare sig jobbet eller Försäkringskassan. Du missar också att få pengar

inbetalda till din pension – och det kommer du att ångra i framtiden. Dessutom missar du en massa andra förmåner som de som betalar skatt får. Och det värsta av allt – det är brottsligt och du kan bli åtalad. Dessutom kan du aldrig ta upp svartjobb i ditt cv.

Räkna inte med att det första jobbet blir ditt drömjobb – men det viktiga i det här skedet av ditt liv är att samla på dig så mycket erfarenhet som möjligt och visa att du är värd att satsa på. Gör ditt bästa oavsett vad det är för jobb. Man vet aldrig vart det kan leda och om du jobbar på bra kanske du har chans att avancera till mer utmanande uppgifter.

Sommarjobb är en bra start

För den som har gått i skolan hela livet kan det vara en stor omställning att plötsligt ha en arbetsplats och en chef att förhålla sig till. Därför är det bra att börja sommarjobba så tidigt som möjligt. Det ger en erfarenhet att sätta upp på ditt cv, och det ger en vana vid att jobba.

Avtal är viktigt

När du börjar jobba är det viktigt att du får ett anställningsavtal. I det ska det stå allt som du och arbetsgivaren har kommit överens om. Om det finns ett kollektivavtal behöver du oftast inte oroa dig för då är allt detta redan förhandlat och klart. Ett kollektivavtal är en överenskommelse mellan facket och arbetsgivarna om löner och andra arbetsvillkor. Kollektivavtalets regler gäller alla på jobbet, även för den som inte är med i facket. Det är inte tillåtet för arbetsgivaren att ge dig en lägre lön än vad som står i kollektivavtalet – men det är fritt fram att höja den, och det kan vara bra att ha koll på! Alla arbetsgivare har inte kollektivavtal. Små företag kanske inte har råd

med allt som ingår i avtalet, andra vill hellre förhandla med varje enskild anställd. Det behöver inte vara fel – men om det inte finns kollektivavtal, måste du själv tänka lite extra, bland annat på pensionsinbetalningar. Gå också med i A-kassan (Arbetslöshetskassan). Det är inte samma sak som att vara med i facket. Om du blir arbetslös får du en bättre ersättning om du har varit medlem i A-kassan och har arbetat en viss tid.

Rättigheter och ansvar

Så långt dina rättigheter. Men du har skyldigheter också. Enkla saker som att komma i tid, uppföra sig ordentligt och inte ägna mer tid åt mobilen än åt jobbet är självklara. Tänk också på vad du lägger ut om jobbet och arbetsgivaren på sociala medier. Det är vanligt att ett företag har en policy för vad man får skriva om företaget, chefer, arbetskamrater eller kunder. På en del jobb finns hemligheter som det

är direkt förbjudet att avslöja, och inom vissa yrken rekommenderas de anställda att inte vara på sociala medier över huvud taget. Ett bra tips är att kolla upp vad som gäller med just din arbetsgivare – för även om det finns regler tycker många företag att det är både roligt och bra om de anställda marknadsför företaget i sociala media.

Tänk på det här när du ska börja ditt första jobb:

- Är du provanställd, tillsvidareanställd eller timavlönad? Oavsett är det viktigt att ha ett skriftligt avtal med din arbetsgivare. I och med LAS (lagen om anställningsskydd) kan den som har arbetat i 12 månader i ett företag de senaste fem åren kräva att få tillsvidareanställning, det vill säga fast jobb. Så håll ordning på datumen!
- Vilken lön får du? Har du rätt till övertidsersättning? Om du arbetar på helgerna blir lönen högre då? Det måste stå i anställningsavtalet.
- Vilka arbetstider gäller på arbetsplatsen? Får du semester första året? Annan ledighet? Finns några försäkringar? Kommer arbetsgivaren att betala in till någon mer pension än den obligatoriska allmänna? Det kallas i så fall tjänstepension och om 40 år kommer du att vara jätteglad att du tog upp frågan!
- Vilken uppsägningstid gäller, alltså hur långt i förväg måste du eller arbetsgivaren tala om att du ska sluta?

Hur du får ett jobb

Hur hittar du ett jobb? Se på arbetsmarknaden som en slags match making-arena. Det är lika viktigt för båda parter att hitta rätt. Du behöver ett jobb, men arbetsgivaren behöver också personal.

Låt världen veta

Börja med att berätta för alla du känner att du söker jobb. Exempelvis vänner, grannar och bekanta. Hör efter med dina kompisar om det finns plats för dig på deras arbetsplatser. Sociala nätverk där arbetsgivarna finns är givetvis mycket användbara. Där postar du uppgifter om dig själv och får förslag på jobb att söka som visserligen är datorgenererade, men som kan ge inspiration.

Spana på spännande företag

Ett annat sätt är att först tänka ut vilka företag du tycker verkar spännande och som anses vara bra arbetsplatser, och sen söka dig till dem. Kolla om de har jobbannonser ute, men sök också upp företagets webb för att se vilka produkter eller tjänster de erbjuder och vilka kunder de har. Stämmer det med din syn på arbetslivet? Ta i så fall egen kontakt med företaget och säg att du vill jobba där. Även om det inte finns någon plats för dig just nu, är många arbetsgivare måna om att spara uppgifter om personer som har visat sig intresserade.

Mediernas listor

Varje år presenterar medierna listor över bästa arbetsgivare och bästa arbetsplatser. Men här gäller det att läsa listorna rätt. Tänk på att listan bygger på frågan "vilken är din drömarbetsgivare?" – och det säger ju ingenting om i fall företaget på listan verkligen är en bra arbetsgivare. Bara att folk som inte jobbar där skulle vilja det.

Sveriges bästa arbetsplats

Bättre då att kolla på listan över Sveriges bästa arbetsplats, som ställs samman av konsultbolaget A Great Place to Work. Den listan bygger på medarbetares verkliga upplevelser. Det finns även listor över arbetsplatser i Europa och övriga världen.

Ge ditt cv lite kärlek

Upprätta ditt cv. Det vill säga skriv en grund där du berättar kortfattat om dig själv och fortsätt med en lista över tidigare anställningar, därefter utbildningar och sist annat som körkort och främmande språk. När du söker ett specifikt jobb, ändra lite i texten så att du lyfter fram sådant som behövs i just det jobbet. Det är viktigt att arbetsgivaren känner att du har skrivit just till dem och inte skickar samma text till alla som du söker jobb hos. Tänk på att inte skriva ett för långt cv.

Känn dig redo inför intervjun

Du måste vara beredd på att söka ganska många jobb innan du blir kallad – eller vill gå – på en intervju. Då får du träffa företrädare för företaget, och berätta om dig själv och varför du vill jobba just där. Ibland vill företaget att de sökande ska genomgå olika psykologiska test. Det är förstås upp till dig om du vill vara med på det.

Det är viktigt att intervjun går bra.
Här är några punkter att tänka på när du kommer dit:

Du är säkert nervös – och det är helt okej. Intervjuaren vet det och förstår. Försök ändå le och vara vänlig och artig.

Du kommer att få frågor som "berätta om dig själv". Gör det kortfattat och håll dig till de senaste åren. Dra inte upp hela barndomen.

När du får frågor om vad du är bra och dålig på, försök vara ärlig. Det är ingen som tror att du är perfekt. Frågorna är inte till för att kritisera dig, utan för att se om du kan paras ihop med andra medarbetare som har andra styrkor och svagheter.

Var påläst om arbetsgivaren när du kommer. Men du behöver inte veta allt. Det är ingen läxa. Ställ själv frågor om företaget och visa dig nyfiken och intresserad.

BRA LÄNKAR:

cv-mallen.se/cvmallar
arbetsformedlingen.se/for-arbetssokande
akavia.se/rad-och-stod/soka-jobb
greatplacetowork.se/sveriges-basta-arbetsplatser-2024

Starta eget

Du kanske inte vill bli anställd. Du kanske är född entreprenör, vill göra dina egna val och sälja dina egna tjänster och produkter. Då kan eget företag vara något för dig.

Livet som din egen chef

Det finns många för- och nackdelar med att vara sin egen. För det första – det är lite pyssel att komma i gång. Mer om det nedan. För det andra – du måste kunna vara din egen chef, det vill säga vara disciplinerad och driva din verksamhet framåt. Egenföretagare jobbar snarare mer än andra, inte mindre.

Det finns massor att läsa om att starta eget. Men en sak som slår en är att det så sällan talas om det viktigaste: Du måste ha kunder och för att hitta kunder måste du ha något att sälja. Så börja med att fundera på vad du ska sälja och gör sen en lista över vilka dina kunder skulle kunna vara. Strular det till sig redan där, kanske du ska överväga att ändå ta anställning tills dina företagsplaner klarnar.

Att gigga, eller att inte gigga?

Men låt oss säga att du går vidare. Det behöver ju inte vara komplicerat att sälja något. Det kan faktiskt vara något så enkelt som din tid. Det är ju det den så kallade gig-ekonomin bygger på. Med gig-jobb menas ofta korta och tillfälliga jobb. Man sliter en stund, kanske som cykelbud, och får snabbt betalt. Vanligtvis är gig-jobbare unga personer på väg in på arbetsmarknaden.

Fördelarna med gig-jobb är att du själv kan bestämma när och hur mycket du vill jobba och att du kan träffa många människor som bildar ditt framtida nätverk.

Nackdelarna: Det kan vara hård konkurrens om jobbet så att du måste vara alert och svara snabbt när arbetsgivaren tar kontakt (vilket minskar din frihetskänsla). Enklare gig-jobb har ofta lägre lön än fasta.

Gig-jobb ska inte förväxlas med säsongarbete, som är en kortvarig anställning som bara varar en säsong. Tänk skidlärare eller glassförsäljare.

Alla gig-jobbare är inte okvalificerade. Du kan vara konstnär, apputvecklare eller djurmassör och jobba för dig själv men utan att ta det slutliga steget mot ett eget företag. I stället kan du välja att vara egenanställd. Då ansluter du dig till ett faktureringsföretag, börjar ta uppdrag och sedan skickar faktureringsföretaget fakturan till din uppdragsgivare. Faktureringsföretaget skickar in sociala avgifter och skatt och betalar ut resten till dig som lön – med avdrag för sina egna avgifter som kan ligga runt 3-6 procent av fakturabeloppet. Du slipper fakturera och deklarerar, men du har ingen anställningstrygghet. Du måste själv dra in dina uppdrag och du har sämre möjligheter att dra av för arbetsutrustning än om du hade ett eget företag.

Drömmen om att vara influencer

De flesta influencers är egenanställda för att helt och hållet kunna ägna sig åt att göra inlägg på sociala plattformar. Du kanske drömmer om att bli en influencer, det vill säga en förebild för andra? Som sådan har man valt ett tema, till exempel smink, matlagning eller recensioner av dataspel, och försöker få så många följare som möjligt på sina inlägg på sociala medier. När du har nått en viss mängd följare kan andra företag vara beredda att betala dig för att skriva om deras mat, smink eller dataspel.

Men var beredd på att det inte är lätt. Framgångsrika influencers syns ofta i alla sorters medier. Alla de som inte lyckas känner du inte till för de syns ju inte alls.

Starta eget

Om du har en affärsidé av det mer traditionella slaget kan det vara värt att starta ett eget företag. I Sverige startas många nya företag och det finns mycket hjälp att få. De bästa sajterna för dig är verksamt.se och nyforetagarcentrum.se. Även skatteverket.se har bra information.

På verksamt.se har staten samlat allt du behöver veta om att starta eget. Gången är ungefär den här: Kom på en idé, välj bolagsform – aktiebolag eller enskild firma – bestäm dig för ett namn, skaffa pengar till aktiekapital, ansök om en F-skattsedel

och momsregistrera dig. På verksamt.se blir du pedagogiskt guidad genom alla moment. Här finns också checklistor för olika branscher.

Nyforetagarcentrum finns i de flesta kommuner och erbjuder gratis experthjälp för nystartare. Det kan gälla juridiska, ekonomiska eller praktiska frågor. Du får hjälp att sätta upp en affärsplan, kontakt med en mentor och möjlighet att delta i nätverksträffar. Det finns egentligen ingen anledning att starta eget utan att först ha haft kontakt med Nyforetagarcentrum.

Unga företagare är framtiden

Ett annat sätt att lära sig entreprenörskap är att starta eget redan i gymnasiet inom ramen för Ung Företagsamhet, UF. Det som krävs är att din skola har en kurs där läraren jobbar med UF. Då kan du själv eller tillsammans med kompisar driva ett företag kopplat till ett eller flera ämnen i skolan. Ni börjar med en affärsidé, genomför den och driver företaget på riktigt under skoltiden för att till slut avveckla det när gymnasietiden är slut. UF ger dig en god möjlighet att träna kreativitet och affärstänkande.

Det kanske bästa med UF är att man jobbar tillsammans med andra mot ett gemensamt mål. Det är en ovärderlig erfarenhet för framtiden, för ärligt talat – visst verkar det roligare att ha eget ihop med någon än att sitta ensam med alla beslut, alla kriser och alla glädjeämnen? Bästa driva eget-tipset är: Skaffa en kompis och gör det tillsammans.

Läs mer i länken nedan.

BRA LÄNKAR:

ungforetagsamhet.se
verksamt.se
nyforetagarcentrum.se
skatteverket.se

Vilken bolagsform passar dig bäst?

Fördelarna med att vara sin egen är uppenbara: Du bestämmer själv dina arbetsvillkor och är din egen chef. Men ingenting kommer av sig själv, och du kan få slita hårt för att hitta kunder och göra dem nöjda. Får du många uppdrag kan det vara svårt att säga nej och det är inte säkert att du kan ta semester precis när du vill. Om alls.

Aktiebolag

Om du väljer aktiebolag innebär det på pappret att du inte är personligt ansvarig för företagets skulder om företaget skulle gå i konkurs. Detta är tyvärr en sanning med modifikation, så du måste absolut se till att skatter och sociala avgifter alltid är betalda. Klarar du inte redovisning, deklaration och bokslut själv – vilket de flesta inte gör – ta hjälp av en redovisningskonsult. Aktiebolag passar bra om ni är flera som ska äga företaget.

Enskild firma

Väljer du enskild firma kommer din privata ekonomi blandas samman med företagets, och det kan bli svårt att veta hur mycket av inkomsterna du törs använda och hur mycket som måste sparas till skatter och avgifter.

Sociala avgifter, pension och skatter

I de sociala avgifterna ingår avsättning till din framtida statliga pension. Det sker alltså automatiskt. Men du måste själv sätta av och betala in till din tjänstepension. Kolla med det fackförbund du skulle ha varit med i om du hade varit anställd, och se hur många procent av lönen som din arbetsgivare då skulle ha satt av för dig. En bra idé är att ta kontakt med en försäkringsrådgivare som kan hjälpa dig genom tjänstepensionsdjungeln.

I princip ska det sociala skydds nätet fungera som om du vore anställd, men så är det inte alltid. Du kan ha många fler karensdagar än anställda (se länken nedan), och du har ingen arbetsgivare som kompletterar den vanliga sjukpengen, och om du inte gör det själv med hjälp av försäkringsrådgivaren, kan det bli dyrt att vara sjuk.

Försäkringskassan har bra info i länkarna längst ned på denna sidan.

BRA LÄNKAR:

verksamt.se/driva/om-du-blir-sjuk
forsakringskassan.se/privatperson/sjuk/enskild-firma
forsakringskassan.se/privatperson/sjuk/aktiebolag

Första inkomsten

Oavsett om du jobbar extra, fått ditt första jobb eller startat ett eget företag så kommer dagen då du får din första inkomst. Grattis!

Med pengar på kontot ökar din frighet, men glöm inte att planera vad pengarna ska användas till.

Första lönen

När du har jobbat några veckor kommer första lönen – vilken lycka! Men gör inte av med allt på samma kväll – den ska räcka till mer än du tror. Och det är inte alla som får fast månadslön från början. På det första jobbet kanske du är timanställd och får betalt efter hur många timmar du arbetat. Om inkomsterna skiftar väldigt från månad till månad, kan du enkelt gå in och kolla ditt bankkonto med någon av dina appar. Du kommer troligen upptäcka att det finns ett mönster. Även om det känns som att du gör väldigt mycket olika saker från vecka till vecka, hamnar du efter ett tag i en vardagslunk med jobb, skola och fritid.

Även när det gäller utgifterna finns ofta ett mönster. Självklart kan du också använda appar för att hålla koll på hur och på vad du spenderar dina pengar. Troligen kommer du då att upptäcka att du gör av med en större del av lönen i början av månaden och mindre i slutet.

I den bästa av alla världar räcker månadsinkomsten – vi säger lönen för enkelhetens skull – hela vägen fram till nästa lön. Eller så känns det omöjligt. Det är ju så mycket du vill köpa och göra. Men är det en sak man lär sig som vuxen, är det att alla måste prioritera. För det finns ingen gräns för hur mycket du vill ha och göra. Gränsen utgörs av ekonomin. Alltså måste du

först se till vad du har, och sen bestämma vad du vill lägga pengarna på. Och tänk på att hur rik du än blir i framtiden, kommer du alltid att behöva tänka på det. Det är bara nivån på konsumtionen som ändrar sig.

Det finns en fälla i att titta för mycket på kompisarna. Alla har olika förutsättningar. En del har bra jobb och tjänar mycket. Andra har föräldrar som skjuter till. Du kanske varken har det ena eller det andra, men vill ändå ha allt som "alla andra". Säg att kompis A har gjort en resa till USA, kompis B har köpt en motorcykel och kompis C har köpt en märkesväska. Då vill du så klart ha allt som A, B och C har – samtidigt som var och en av A, B och C bara köpt en av de tre sakerna. Och troligen är det svårt att ha råd med allt.

För att undvika att lönen tar slut på en gång är det bäst att vara smart och göra upp en plan för hur du ska få dina pengar att räcka – och glöm då inte sparandet. Det kommer att ge dig en handlingsfrihet längre fram.

Den första lönen stiger oftast efter något år och följs av fler lönehöjningar. En vanlig fälla är att se varje ökning av inkomsten som en möjlighet att spendera mer. Tänk då på att om du sparar den "merlönen" som du får, får du en bättre ekonomi på sikt än om du lägger alltihop på nya kläder.

Det här ska lönen räcka till:

Hyra

Betala alltid hyran i tid! Annars kan du bli vräkt. Här är en tumregel: Om hyran tar en tredjedel av din inkomst efter skatt, kan du få ganska bra ekonomi. Måste du lägga halva nettolönen (lönen efter avdragen skatt) på hyra, blir det tufft att få råd med annat.

Mat

Konsumentverket har info om hur du räknar på dina matkostnader. Om du äter alla måltider hemma och tar med matlåda till jobbet blir det billigare än om du äter utelunch varje arbetsdag. Genom att välja billiga matvaror, laga maten själv och låta bli restaurangerna, kan du sänka kostnaden en hel del.

Telefon och bredband

Innan du satsar på ett fast pris hos en operatör, kolla hur mycket du brukar ringa och surfa för under en månad. Tänk två gånger innan du tecknar långa abonnemang. Då bygger du in fasta utgifter i din ekonomi som måste betalas även om inkomsterna skulle minska. Konsumentverket har tagit fram info om kostnaderna för abonnemang om du har flyttat hemifrån. Och det kan vara värt att lägga lite tid på att jämföra priser och abonnemang innan du väljer.

El

Lika viktig att betala som hyran. För att få ett bra elpris krävs att du hör av dig till ett elbolag och får ett avtal. Gör det! Annars får du betala det pris som elbolaget tycker att du ska ha. Elen ingår oftast inte i hyran, så när priset stiger kan det innebära en höjning för dig.

Försäkringar

Du måste ha en hemförsäkring om något händer, exempelvis att det börjar brinna, du får inbrott eller en vattenskada. I hemförsäkringen ingår dessutom oftast en reseförsäkring. Detta är en förhållandevis liten post. Läs gärna mer på konsumentverket.se.

Sparande

Det viktiga är inte hur mycket, utan att du sparar regelbundet. Tips: ordna med automatisk överföring, så att du inte ser pengarna och kolla att det finns statlig insättningsgaranti där du sparar. Tänk på: om du investerar i aktier eller fonder finns ingen insättningsgaranti. Se även under rubriken Aktier och fonder på sidan 32.

Fritid, kläder och nöjen

Hurra! Äntligen framme vid det du VILL lägga pengar på. Tyvärr är det kanske inte så mycket kvar. Men om du får svårt att betala någon av punkterna ovan, är det här du måste skära ner.

Egen bostad

Drömmer du om att flytta hemifrån? Här har vi samlat några tips om vad du bör tänka på och så har vi tagit fram några räkneexempel. Oavsett om du väljer att köpa eller hyra en bostad så kommer boendekostnaden att vara en av dina allra största utgifter.

Siktet på eget

Händer det allt oftare att du surfar in på nätmäklarnas hemsidor för att se vilka nya ettor som har kommit ut? Helt naturligt – du längtar efter något eget. I många städer råder stor bostadsbrist. Det går att hyra i andra hand, men ofta blir det dyrt och det är pengar du aldrig kan få igen. På sikt är det bättre att äga sin bostad. Genom att börja med en liten lägenhet och successivt sälja och köpa större, kan du göra en eftertraktad bostadskarriär – förutsatt att priserna stiger. På de vuxna brukar det låta ungefär: "Oj, oj, vad dyrt det har blivit". Lyssna inte så mycket på det. De som kom in på bostadsmarknaden för tjugo-trettio år sedan lever kvar i den prisbild som gällde när de själva var unga.

Priserna går upp och ned

För dig är det här och nu som gäller. Priserna har stigit, sedan har de sjunkit. På sikt har de hittills alltid gått upp. Det är både bra och dåligt, och ingenting att göra åt. Tyvärr är det få förunnat att kunna köpa och sälja bostad när marknaden är som fördelaktigast. Det fungerar inte så. I verkligheten köper man bostad för att man måste bo någonstans, inte för att göra klipp. Men visst, om du köper en bostadsrätt som stiger i värde medan du bor i den, då kan du sälja med vinst – fast då måste du troligen köpa en annan bostad,

som också gått upp i pris. Det dåliga med snabba prisstegringar är att du måste skrapa ihop en stor kontantinsats och ta ett stort lån för att kunna köpa. Och förstås att priset på bostäder även går ned i vissa tider, och det finns alltid en risk att du av olika skäl tvingas sälja i en nedgång. Å andra sidan – lyckas du köpa din första bostad i nedgång, då kan det stärka din ekonomi resten av livet.

Kontantinsats

Nu låtsas vi att du har hittat en lägenhet du gärna skulle vilja köpa. Vi säger att den ligger i Uppsala och har ett utgångspris på 1,8 miljoner kronor, och månadskostnaden är 2 948 kronor. Efter visningarna blir det budgivning och det slutliga priset blir 2 miljoner. Kan du köpa den? För det första måste du betala en kontantinsats. Lagar och regler ändras då och då, men när detta skrivs måste du kunna betala på 15 procent av lägenhetens pris kontant. Du kan alltså inte låna hela summan. 15 procent av 2 miljoner är 300 000 kronor.

Har du ett välfyllt sparkonto eller föräldrar som kan hjälpa dig, grattis. I annat fall – börja spara. Nu har du ett verkligt mål, och då går det lättare. Om du kan betala kontantinsatsen behöver du låna 2 miljoner minus 300 000, alltså drygt 1,7 miljoner. Om du har en stabil inkomst är banken villig att låna ut pengarna till dig så att du kan köpa lägenheten. Banken kommer att göra en ordentlig bedömning av om du verkligen har råd att betala räntor och amorteringar varje månad. Amortering är avbetalning på lånet, och det finns lagar som styr hur mycket du behöver amortera. En del slipper – men räkna inte med att det gäller dig.

Hur ska du räkna?

Räntan på bolån ändrar sig hela tiden. För att vara säker på vad din räntekostnad kommer att bli varje månad framöver kan du binda räntan under en viss tid. När bindningstiden är slut kommer räntan ändå att vara en annan än den var när du tog lånet. Kort sagt – det är svårt att förutse hur hög räntan blir i framtiden. Banken hjälper dig att räkna och för att ge dig ett lån kommer den att kräva att du har råd med en ränta som är högre än den aktuella.

För enkelhetens skull räknar vi med att räntan ligger på 3 procent, det innebär att du måste betala 3 procent av lånet på 1,7 miljoner kronor varje år, fördelat per månad. Det blir 51 000 kronor på ett år. Delat med 12 blir det

4 250 kronor i månaden. Har du ett bolån får du faktiskt rabatt på räntan av staten, som betalar tillbaka 30 procent av din räntekostnad. Det betyder att din verkliga räntekostnad blir 2 975 kronor. Tänk dock på att du måste sätta av hela kostnaden utan skatteavdraget för att betala räkningen från banken varje månad. Ränteavdraget kommer först efter deklarationen nästa år i form av skatteåterbäring. Det går att få den lägre kostnaden varje månad genom att begära jämkning hos Skatteverket.

Okej, nu vet vi att din räntekostnad är 2 975 kronor per månad netto (skatteavdraget medräknat). Till det ska du lägga månadsavgiften för lägenheten på 2 948 kronor som du måste betala till bostadsrättsföreningen. Utöver det behöver du dessutom amortera på lånet, alltså betala av. Hur mycket beror på flera saker. Dels på hur högt belånad du är, alltså hur stort lån du har i förhållande till lägenhetens marknadsvärde, dels på hur stort lån du har i förhållande till din inkomst. Det där sista kallas skuldkvot. Lugn – banken räknar ut allt detta åt dig. I slutändan kan det bli så att du måste amortera 2 procent av lånet per år, vilket i det här fallet blir 34 000 kronor om året eller 2 833 kronor i månaden. Tänk på att amortering är en typ av sparande. Du minskar storleken på ditt lån och då går även räntekostnaden ner.

Det här innebär att du betalar 8 756 kronor per månad för en etta i Uppsala.

När du vet hur bolånet fungerar, kan du göra det lättare för dig genom att använda de räknenuddor som nästan alla bolåneinstitut och mäklare har på sina hemsidor. Där kan du knappa in köpeskilling (priset för lägenheten), månadsavgiften, dina inkomster och snabbt få ut en bolånekalkyl.

Bolån 1,7 mn kr

Skillnad på ränta och ränta

Ger alla banker samma ränta? Absolut inte. De ligger kanske nära varandra, men de kan ha olika räntor och olika villkor. Därför är det viktigt – om du står inför ett köp – att kontakta flera banker i förväg, ansöka om lånelöfte och försöka förhandla ned räntan. Ett lånelöfte är ett löfte från banken att du får låna en viss summa, och när du lägger bud för att köpa en lägenhet vet du var du måste dra gränsen. När du förhandlar

om räntan är det bra att visa att du är en bra och stabil kund. Om du kan peka på att du exempelvis har fast jobb, inga andra lån, sparpengar på ett konto blir du mer intressant. En del banker är beredda att ge dig lägre ränta om du flyttar ditt sparande till deras bank – då får du överväga det.

Bostadsrätt eller hyresrätt?

Kanske måste du lägga köpplanerna på hyllan och försöka hitta en hyreslägenhet i stället – om du inte har föräldrar som kan belåna sin egen bostad och hjälpa dig genom att exempelvis betala en större kontantinsats än 15 procent. Du får också bättre ekonomi om du har någon att köpa eller hyra lägenheten tillsammans med.

En annan aspekt är att bostadsrätt och hyreslägenhet innebär helt olika ansvar för dig. Som bostadsrättsägare är du medlem i en förening, som tillsammans äger fastigheten och lägenheterna. Du köper egentligen bara rätten att bo där, samtidigt som du har ansvar för förvaltningen – tillsammans med alla andra medlemmar. Du är också själv

ansvarig för vitvaror och annat som kan gå sönder inne i din lägenhet. Har föreningen dålig ekonomi kan månadsavgiften plötsligt höjas. Bor du i hyreslägenhet har du inga sådana förpliktelser. Går diskmaskinen sönder är det bara att ringa värden, så kommer en tekniker och hjälper dig. Hyran sätts i förhandlingar mellan fastighetsägare och Hyresgästföreningen.

Hyra i andrahand

På nätet finns sajter som erbjuder lägenhetskontrakt i andra hand. I städer där det råder bostadsbrist är det svårt att komma över ett förstahandskontrakt till rimligt pris, men på andrahandsmarknaden kan du ha en chans.

Kolla på boupplysningen.se/hyra/andra-hand där finns goda råd så att du slipper hamna i fällor. Det är till exempel dumt att betala en förhandshyra eller deposition innan du är säker på att du verkligen får flytta in, och det är bra att veta att den som har förstahandskontraktet och hyr ut i andra hand inte får ta ut mer i hyra än vad hen själv betalar. Om bostaden hyrs ut möblerad får hyran höjas med max 15 procent.

En annan sak – nu förstår du också varför det är så viktigt att öva på att leva snålt redan innan du har flyttat hemifrån. Vartenda öre du kan spara förbättrar din framtida bolånekalkyl.

BRA LÄNKAR:

boupplysningen.se/hyra/andra-hand

Räkningar är viktiga

Oavsett om du bor hemma eller om du skaffat ett eget boende, så är det väldigt viktigt att betala dina räkningar i tid. Förutom risken att få en betalningsanmärkning är det dyrt att missa räkningar.

Betala alla räkningar i tid

Det är viktigt att betala alla räkningar i tid, men särskilt en räkning får du aldrig får glömma bort. Hyran. Om du inte betalar hyran i tid kan du bli vräkt – det kan du inte riskera.

Det smartaste är att lägga hyresbetalningen på autogiro, så är du säker på att den alltid blir betald.

Undvik de onödiga avgifterna

Men det betyder inte att du kan slarva med andra räkningar. Det kan nämligen bli väldigt dyrt när avgifter läggs på varandra. På alla räkningar står det när de senast ska vara betalda, vilket brukar vara några veckor fram i tiden. Det betyder att du kan betala räkningar en gång i månaden – när du har fått lön. Men kolla alltid vilket datum som gäller. Ibland kan du behöva betala innan lönen kommer. Det kan också vara ett bekymmer att räkningar kommer från flera olika håll. En del kommer till banken, och du kanske inte ser dem förrän du loggat in där. Andra

kommer på mejlen, någon på papper i brevlådan. Några prenumerationer kanske ligger på telefonen och dras utan att du märker det. Det gäller att skapa rutiner och samla ihop allt för att få koll. På nätet finns en rad appar som hjälper dig, du kan säkert hitta en som passar dig. Försök samla alla dina räkningar på ett ställe, och betala dem vid ett och samma tillfälle varje månad. Då och då är det bra att gå igenom sina prenumerationer i telefonen, så att du kan bort sådana som du har slutat använda. Är yoga-appen verkligen värd 157 kronor varje månad?

Vad händer om jag tappar bort räkningen?

Tappar du bort någon räkning och låter bli att betala får du först en påminnelse och betalar du inte då heller kommer den som vill ha betalt att skicka räkningen till inkasso. Det kan bli dyrt för dig. Här är ett exempel på hur en ganska liten skuld kan växa till mycket mer: Mobilräkningen på 399 kronor kom precis när du redan hade betalat månadens räkningar, så du glömde bort den. När mobilföretaget såg att du inte hade betalat skickar det en påminnelse. Men nu är räkningen på 399 kronor + 60 kronor i påminnelseavgift. Alltså 459 kronor. I vissa fall tar företaget även ut en dröjsmålsränta, som kan var olika stor – så den tar vi inte med i det här exemplet. Va?! Det måste vara något fel, tänker du, så här hög mobilräkning brukar jag inte ha! Du orkar inte kolla upp det just nu, utan bestämmer dig för att betala senare. Men även påminnelsen blir bortglömd, så mobilföretaget skickar den till ett inkassobolag – alltså ett företag som hjälper till att kräva in obetalda räkningar. Från inkassobolaget får du nu en räkning på 399 + 60 + 180 kronor i inkassoavgift, summa 639 kronor. Nu börjar det bli riktigt dyrt, men medan du funderar på hur du ska göra kommer ett betalningsföreläggande från Kronofogden. Det kostar 300 kronor och läggs ovanpå allt annat. Nu är skulden uppe i 939 kronor – mer än dubbelt så mycket som den ursprungliga räkningen.

När skulden hamnat hos Kronofogden ökar den med något som heter ombudsarvode, 380 kronor, och i värsta fall blir det utmätning, som kostar dig 600 kronor. Med utmätning menas att Kronofogden får rätt att ta tillgångar som du har för att betala skulden.

Nu är skulden uppe i 1 919 kronor, nästan fem gånger så mycket som den första räkningen. Om du inte betalar så fort du fått första brevet från Kronofogden kommer du att få en betalningsanmärkning, som ligger kvar i registren hos kreditupplysningsföretagen i tre år. Vem som helst kan ta en kreditupplysning på dig och få veta att du är skuldsatt. Då hjälps det inte att kravet är betalt, eftersom du gjorde det för sent.

Det är inte bra att få en betalningsanmärkning. Det kan göra det svårare för dig att få ett lån eller handla på kredit, teckna nytt mobilabonnemang eller få ett förstahandskontrakt på en lägenhet eller till och med att få ett jobb. Inte ens om du går med på en avbetalningsplan kommer du billigare undan. En sådan kostar nämligen 170 kronor, plus 60 kronor för varje inbetalningskort som skickas. Dröjsmålsräntan räknas från den dag räkningen först skulle vara betald, fram till den dag du betalar.

Kommunikation kan lösa det mesta

Vad skulle du ha gjort för att slippa allt detta? Kommunera är svaret. Om du har missat en räkning, ta alltid kontakt med den som vill ha betalt så fort du upptäcker ditt misstag. Ta kontakt med exempelvis mobilföretaget redan när påminnelsen kommer och förklara vad som har hänt – och naturligtvis betala så fort som möjligt. Har ärendet gått till inkasso eller Kronofogden gäller samma sak. Hör av dig dit, hellre än att gömma dig. Bättre då att försöka komma överens om hur skulden ska betalas. Fast även en överenskommelse med Kronofogden innebär att kravet fastställs och betalningsanmärkningen kommer att finnas där. Så håll dig helst borta från Kronofogden. Om du verkligen inte kan betala en räkning, be någon om hjälp. Kanske kan dina föräldrar ställa upp om det är en engångsföreteelse?

Om du får en felaktig räkning

- Bestrid fakturan. Det betyder att du skriftligt meddelar företaget att du inte har beställt varan eller tjänsten och därför inte tänker betala. På hallakonsument.se/omrade/allman-konsumentratt/ hittar du en brevmall som du kan använda – och annan bra information för oss konsumenter.
- Om du har fått varor du inte har beställt behöver du inte betala portot för att skicka tillbaka dem.
- Om du ändå får en påminnelse behöver du inte skriva ett nytt brev, men ...
- ... om du får ett krav från ett inkassobolag måste du skicka det på nytt. Du riskerar inte att få en betalningsanmärkning när du bestrider kravet. Men om du bestrider måste det finnas ett skäl, det räcker inte att bara skriva att du inte vill eller kan betala.

Låna smartare

De allra flesta människor behöver låna pengar. Men låna helst bara till sånt som är viktigt och nödvändigt. Köpa ett boende, ta körkort, skaffa en utbildning är bra exempel. Att låna till konsumtion är inte lika bra.

Vad behöver du?

När du flyttar hemifrån kommer du att behöva en massa saker som var helt självklara så länge du bodde hemma. Du behöver en säng, bord och stolar, kanske en soffa eller fåtölj, en matta, en bokhylla ... porslin, kastruller, stekpanna, bestick, dammsugare, strykjärn och så vidare. Du kanske också vill ha en dator, en mobil och någonting att hänga på väggen? Till och med en tv?

Det finns olika sorters lån

Allt det här kostar pengar, och även om du önskade dig prylar till hemmet i present medan du bodde hemma kommer du att upptäcka att det är en hel del du behöver köpa själv. De bästa fynden gör du förstås om du inte köper allt sprillans nytt. Framför allt när det gäller möbler och elektronik kan du hitta i princip allt du behöver på digitala köp- och säljmarknader till en bråkdel av nypriset. Vissa möbler och husgeråd finns på Myrorna och liknande. Ibland kan du göra riktiga fynd, och köpa till exempel en designerbokhylla billigare än på Ikea.

Har du fast jobb och inga betalningsanmärkningar är det ganska lätt att få lån för den här typen av konsumtion. Men även om det är relativt enkelt ska man tänka till innan man lånar trots att det kan kännas frestande att snabbt få allt man vill ha. Det finns en bra tumregel när du vill låna till konsumtion: Lånet ska vara slutbetalt innan prylen du köpte tar slut. Om du till exempel köper en tv som du betalar av på fem år så är det ju inte så kul om du köper en ny efter tre år men fortfarande måste betala av på den första i två år till.

Det är inte fel att låna, nästan alla människor i Sverige har i dag någon form av lån, men det gäller att göra det smart och du måste känna till den verkliga kostnaden för lånet. Alla lån har nämligen någon typ av ränta, men det är det inte alla som berättar.

Många företag erbjuder räntefria lån, men var säker på att du får betala på ena eller andra sättet i alla fall. Förutom räntan tillkommer nämligen olika avgifter till banken eller det företag som lånar ut pengarna. Hela kostnaden för ett lån kallas effektiv ränta. Med det menas räntan på lånet plus alla avgifter. Man kan säga att den effektiva räntan är jämförpriset på lån. Begär alltid att få veta den effektiva räntan innan du tar en kredit. Tänk också på att räntan på den här typen av lån – som kallas blancolån – är mycket högre än för bostadslånen.

Många erbjuder delbetalning, och ibland går det väldigt lätt att trycka på den knappen – vips räcker det att du betalar 39 kronor i månaden för en snygg tröja. Tänk då på att delbetalning också är en typ av kredit, alltså ett slags lån. Det är alltid bättre att betala hela summan på en gång. Men ibland går det inte, exempelvis om du ska köpa en soffa till det nya hemmet – och absolut vill ha en ny. Då kan delbetalning vara ok, eftersom soffan sannolikt finns kvar när den är färdigbetald. Det är viktigt att sköta de där månadsbetalningarna noga, för missar du bara en dag kan lånet plötsligt halka över i andra villkor och bli mycket dyrare.

Snabbt är inte alltid bättre

Snabblån känner du säkert till. Det är lån som du kan få på några minuter genom att surfa in hos en långivare. Den effektiva räntan på ett sådant lån kan ligga på upp till ett par hundra procent, och då ska det kanske betalas tillbaka på bara 30 dagar. Tänk på det innan du slår till. Kommer din ekonomi verkligen vara så mycket bättre nästa gång du får lön och måste betala tillbaka lånet plus kanske ytterligare tusenlappar i ränta? Då är risken stor att du tar ett annat lån för att betala det första, och vips är du inne i en lånekarusell som du snabbt riskerar att förlora kontrollen över. Har du en gång hamnat där kan det vara ännu svårare att få låna till bostad senare i livet. Det finns långivare som är beredda att låna ut till dig även om du har betalningsanmärkningar. Men tänk dig för – för dig innebär det att räntan blir ännu högre.

Smarta lån?

Finns det smarta lån? Absolut. Om du exempelvis behöver bil för att kunna ta en viss anställning med bra lön, då ska du absolut låna till bilen. Bostad är ett annat exempel – nästan ingen klarar att betala sin bostad kontant. Låna till studier är självklart. Även om många suckar över CSN-inbetalningarna, är utbildning alltid en god investering eftersom den troligen leder till högre lön. Men se till att gå färdigt utbildningen! Annars står du där med studieskulder och ingen examen.

Bra saker att låna till:

- Bostad, eftersom den varar länge och kan stiga i värde.
- Körkort och bil, om det behövs för jobbet.
- Studier eftersom de kan leda till högre lön.

Låna aldrig till:

- Penningplaceringar som aktier eller kryptovalutor. Dessa kan sjunka i värde, och då står du med lånet kvar.
- Mat. Den äter du snabbt upp men lånet är kvar. Be hellre dina föräldrar om ett bidrag eller några middagar att lägga i frysen.
- Resor. Inte kul att komma hem från en semester och konstatera att det enda som återstår är att betala för den.
- Kläder och annan kortvarig konsumtion.

Vad du möjligen kan låna till om du har ordning på din ekonomi:

- Möbler, vitvaror. De kommer att finnas kvar när krediten är betald.

Vardagsekonomi

Känns det som om pengarna bara kommer in och vänder på kontot? Nyss fick du lön och nu är nästan alla pengar slut? Här är det viktigt att snabbt ta kontrollen, ofta är det småutgifterna som tillsammans blir så stora att de riskerar att krascha dina framtidsplaner. Så här får du koll.

Ha koll på dina kostnader

Ofta är det småutgifterna som blir så stora att de till slut stjälpur din dröm. Ordning och reda är viktigt när du lägger upp din privatekonomi. Vet du exakt vad du betalade i olika räkningar förra månaden? Har du koll på digitala prenumerationer, e-fakturor och autogirofakturor? Om inte – skaffa dig det så fort som möjligt. Det finns många användbara appar, hitta en du gillar. Kanske har din bank en bra tjänst du kan använda.

Budget

En budget är nästa grej för att få ordning och reda. Den gör att du får överblick över de pengar du har kvar när allt är betalt. Resten kan du använda för konsumtion och sparande.

Känner du att du har gjort av med för mycket pengar under en tid. Då finns det ett enkelt sätt att styra upp din vardagsekonomi: Sätt ett tidsbegränsat köpstopp. Det låter kanske tråkigt, men det kan faktiskt vara roligt! Du avstår helt enkelt från allt som inte är nödvändigt under några månader. Alla pengar du sparar samlar du på ett särskilt konto.

Gör så här: Varje gång du är på väg att föra telefonen eller betalkortet mot en kortläsare – tänk en gång till. Var det en latte du ville köpa på caféet? Vänd i dörren! Nu har du 45 kronor att sätta in på kontot. Sug en par nya skor? En tusenlapp på kontot om du avstår! Utekväll med kompisarna? Byt mot en myskväll i soffan, det är mycket billigare. Mellanskillnaden åker in på kontot.

Självklart går det här inte i längden, det blir för tråkigt. Men en månad eller två kan göra underverk för din ekonomi. Du får en kickstart på ett helt nytt beteende, för det kommer att dröja innan du är tillbaka i dina gamla vanor. Om någonsin. Vissa utgifter kommer du aldrig att vilja ha tillbaka.

Spartips

Se upp med vad du handlar på nätet. Det är så lätt att klicka hem ett par nya sneakers för flera tusenlappar och tänka att betalningen ordnar sig senare. Men det finns många fallgropar med att handla på nätet, särskilt om du betalar med kort. Dessutom: Handla bara på webbplatser du känner till och titta efter kvalitetsmärkningar som Trygg E-handel. Om du inför köpstopp – se till att det även gäller när du handlar på nätet.

En annan åtgärd är att rensa bland dina fasta kostnader. Se över räkningarna för telefon och bredband och – om det går – byt till billigare tjänster. En av de värsta pengatjuvarna är uteluncherna. Priserna varierar över landet, men i storstäderna är det svårt att hitta en bra lunch för under 140 kronor. Om du betalar det varje arbetsdag, gräver det ett hål på 2 800 kronor i din månadsbudget. Du kan spara minst två tusenlappar på att ta med dig matlåda till jobbet. Varje månad!

Lägg pengar på rätt saker

En sak du INTE ska spara på är tandläkarbesöket varje år. Välvdade tänder kan vara värda tiotusentals kronor som du slipper betala för tandvård i framtiden och ger dessutom ett fint leende.

Mat går heller inte att avstå från. Men du kan sänka dina matkostnader genom att sätta av en viss summa på ett livsmedelskort. Då vet du hur mycket du har att röra dig med. Om du gör matlåda behöver du mer (men det sparar du in på uteluncherna). Glöm inte att allt annat du köper i livsmedelsaffären; toapapper, tandkräm, diskmedel och så vidare också ska betalas med kortet. Troligen kommer du få prova dig fram tills

Kläder och accessoarer slukar massor med pengar. Ett första tips är att rensa garderoben för att se vad du har därinne som är glömt. Det du inte vill ha – släng, ge bort eller bäst av allt försök sälja det. Även här finns massor av digitala tjänster.

Många lägger mycket pengar på att få hår, ögonbryn, ögonfransar och naglar fixade, och du kanske vill ha en tatuering? Var och en av dessa tjänster kostar minst flera hundralappar upp till flera tusenlappar – per gång! Avstå och se vad som händer. Kanske händer – ingenting...

du hittar en rimlig nivå för ditt mat-/hushållskonto. När du sedan handlar – fall inte för frestelsen att köpa färdigmat för att den verkar billig. Det är inte bara nyttigare att laga sin egen mat från scratch utan också mer prisvärt. Det finns mycket pengar att spara på att planera sina matinköp genom att storhandla några gånger i månaden i stället för att köpa det du behöver för dagen i affären på hörnet.

Finansiera din dröm

Att låna för bostad och utbildning kan vara bra, men i de allra flesta fall är det bäst att spara ihop pengar till det du vill ha – innan du köper det. Det finns många olika sparformer att välja på, här går vi igenom några av dem.

Spara för framtiden

Drömmar förgyller livet. Ofta är det minst lika roligt att planera för en resa eller en fest som att genomföra den. Till planeringen hör att hitta pengar till projektet. Nu pratar vi om att spara, inte att låna. Skillnaden på att låna eller spara till just en resa är ju att antingen lever du lite mer sparsamt före resan och får den som en form av belöning, eller så spenderar du som vanligt, tar ett lån och åker på din resa. Men när du då rullar in resväskan innanför dörren hemma igen, står du där med skulden kvar och måste börja tjäna ihop pengar för att betala av den. Dessutom är det alltid dyrare att resa för lånade pengar eftersom du måste betala ränta. Är det en lägenhet du drömmer om att köpa är du troligen tvungen att låna. Men du får inte låna till hela beloppet. Som vi nämnde i tidigare kapitel så måste du betala minst 15 procent själv, och då gäller det att ha sparat.

Ränta-på-ränta-effekten

Som vi lärt oss tidigare är ränta något som kostar dig pengar när du lånar. Men när du sparar får du istället pengar från banken i form av ränta. När du sparar på ett konto som ger ränta uppstår något fint: ränta-på-ränta-effekten. Om du sätter in pengar varje månad och inte gör några uttag, får du ränta av banken som läggs till ditt sparkapital. Nästa gång du får ränta, beräknas den på kapitalet plus räntan. Och så vidare. Eftersom räntan hela tiden läggs till, växer pengarna snabbare än du tror. Här kan du se hur snabbt det går: ekonomifakta.se/diagram_och_tabeller/ranta-pa-ranta_1211529.html.

Olika sparformer

Det finns en mängd olika sparformer som ger olika stor avkastning. Det är ungefär lika svårt att berätta för just dig vilka sparformer som är bäst som att berätta vilka kläder som är snyggast, men låt oss bena upp sparformerna i stora drag:

Sparkonto

Först och främst har du vanliga sparkonton hos banken och andra aktörer, där kan du spara säkert utan att riskera att dina pengar försvinner. När det allmänna ränteläget är lågt, är räntan på dessa konton låg, och när räntorna stiger får även du högre ränta på dina sparpengar. Har du möjlighet att binda dina pengar i sk. fasträntekonton kan du ofta få en högre ränta. Och när du sparar – glöm inte att kolla att dina sparpengar omfattas av den statliga insättningsgarantin.

Aktier och fonder

Sen kan man investera i aktier, vilket är mer riskfyllt än sparkonto. Aktier kan ge avkastning på två sätt: utdelning per aktie, det vill säga att bolaget delar ut en del av vinsten till aktieägarna. Utdelningen bestäms av bolagets styrelse och ändras inte ofta. Det andra sättet är att dina aktier stiger i värde på börsen och du kan sälja dem till ett högre pris än vad du köpte dem för. Vad aktierna är värda – kursen – bestäms minut för minut av börsens alla aktörer. Det är inte alls säkert att aktierna stiger i värde.

Väljer du att investera i aktier finns alltid risken att börsen går ner och pengarna sjunker i värde. Det kan gå fort. Det är värt att känna till att avkastning och risk alltid hänger ihop. Är chansen till kursuppgång hög, är risken större att du förlorar pengarna. Den högsta risken tar du om du skulle satsa allt på en enda aktie. Det är det nästan ingen som gör. I stället försöker man minska risken genom att välja en blandning av aktier eller ännu hellre fonder, där ett fondbolag bestämmer vilka aktier som ska köpas och säljas, och vid vilka tillfällen. Många fondbolag och banker skryter om att de har duktiga förvaltare som fattar smarta placeringsbeslut för din räkning, och därför tar de ut en högre avgift för att förvalta dina pengar. Men sanningen är att det är allt vanligare att robotar och AI används för att köpa och sälja rätt aktier. Sådana fonder, ibland kallade indexfonder, har mycket lägre avgifter. Risken för dig minskar, men avkastningen blir också ofta något lägre. Vill du veta mer om vilka fonder som är bra och vad de kostar, kolla morningstar.se.

Den enda faktor du känner till i förväg när du sparar i fonder är just avgiften, allt annat som avkastning är antingen gissningar eller historia. Därför är det så viktigt att ta hänsyn till avgiften när du väljer fonder. Om avgiften är 1 procent eller 0,1 procent – kanske inte låter så viktigt? Men om man drar ut beräkningen över vad det blir efter tio år blir det mycket pengar.

När du säljer aktier eller fonder med vinst kan du behöva betala vinstskatt. Men om du har lagt aktierna eller fonderna i ett ISK-konto slipper du vinstskatten. I stället betalar du en liten årlig skatt under hela spartiden. Läs mer om ISK-sparande längre fram.

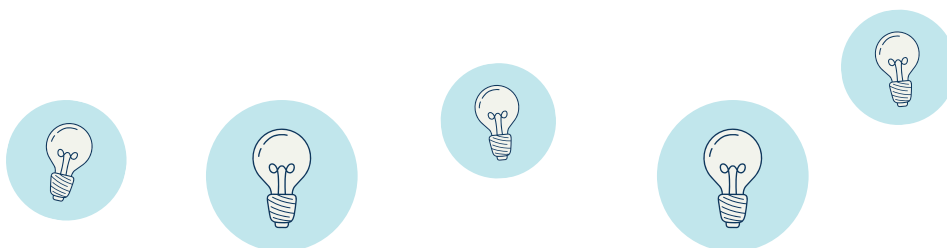
Låna aldrig till att köpa aktier eller fonder! Risken är alldeles för stor att du satsar fel, aktierna sjunker och det enda som återstår är lånet.

Det kan vara svårt att veta hur man ska spara i aktier. En grundregel är att om du behöver pengarna inom fem år – välj en annan sparform. Om du sparar på lång sikt har aktiesparandet tidigare visat sig ge mycket pengar tillbaka, så aktier lämpar sig för långsiktigt sparande, till exempel pensionen.

När aktier känns för chansartat och räntan på bankkontot för liten, finns en mellanväg: Du kan köpa obligationer eller obligationsfonder. Det är ett

annat sätt för dig att låna ut pengar du inte behöver för tillfället, och få en avkastning i form av ränta som ofta är högre än för bankkontot. Generellt anses obligationer ha en betydligt lägre risk än aktier, men man kan heller inte räkna med lika mycket i avkastning. Det finns också robotar som ger dig en lämplig blandning av aktier och obligationer.

Det finns också rent farliga sparformer, exempelvis olika kryptovalutor, alltså digitala pengar som inte regleras av någon centralbank. Det finns många olika typer: Bitcoin, ethereum, litecoin med flera. Gemensamt för dem är att värdet av dessa valutor ändras snabbt och mycket hela tiden. Ena dagen är man rik och nästa dag fattig. Ett annat problem är att det kan vara svårt för en vanlig människa att få ut dem ur systemet och handla saker för dem. Ett gott råd är att avstå från detta eller, om du verkligen vill lära dig hur det fungerar, satsa en ytterst liten peng som du vet att du kan avstå från, och se hur det går.

Alla behöver spara både på kort och lång sikt. För att komma i väg på resan nästa sommar är det bara att räkna ut vad den nästa kostar, och dela den summan med antalet månadslöner efter skatt fram till dess. Då ser du vad du behöver lägga undan varje månad. Men du behöver också spara på medellång sikt, kanske för att köpa en lägenhet om fem år. För att klara det behöver du spara tusenlappar varje månad. Och sen behöver du spara på lång sikt, till din pension. Vi vet – det är svårt att tänka på det nu, när du är ung och knappt har börjat jobba. Men säg så här: Så fort du har ett fast jobb är det dags. Trösten är att du inte behöver spara mycket till ett så avlägset mål. Det räcker med ett par hundralappar i månaden. Det kommer ändå att bli mycket pengar, tack vare ränta-på-ränta-effekten i flera decennier.

När det kommer till sparande, oavsett form, finns det mycket hjälp och information att få på nätet. Det finns räkneseffektorer som visar hur mycket du måste spara och hur långt i förväg för att få ihop ett kapital. Exempel: compricer.se visar vilka banker som ger de bästa räntorna. Andra exempel på sparformer är kapitalförsäkringar och ISK (individuellt sparkonto). De omgärdas av olika skatteregler och vad som passar

dig bäst är det bäst att prata med banken om. Man kan tänka på dessa sparformer som hus, innanför vilket du kan köpa och sälja aktier och fonder utan att ta ut dem för konsumtion. Då blir skatten lägre. Man kan tänka på dessa sparformer som hus, innanför vilket du kan köpa och sälja aktier och fonder utan att ta ut dem för konsumtion. Då blir skatten lägre.

För att klara ditt sparmål måste du vara beredd på att det kan kännas tufft ibland. Men det är lättare att uppnå din dröm om du sätter ett siffermål än om du bara försöker lägga undan i största allmänhet. När det handlar om att spara ihop en större summa pengar är det bättre att tänka i tusenlappar än i hundralappar. Sätter du av mindre än 1 000 kr i månaden, kommer det att ta tid innan du har tillräckligt till en större resa eller en kontantinsats. Men självklart är det bättre att spara lite än ingenting alls. Om du jobbar och bor kvar hemma har du guldläge. Då kan du lägga undan större delen av lönen för framtiden. Så passa på när du har bäst möjlighet.

Känns det här svårt?
Besök medlem.ungaaktiesparare.se/utbildningar för att lära dig mer.

BRA LÄNKAR:

medlem.ungaaktiesparare.se/utbildningar
unprivatekonomi.se/lar-dig-mer
morningstar.se
compricer.se

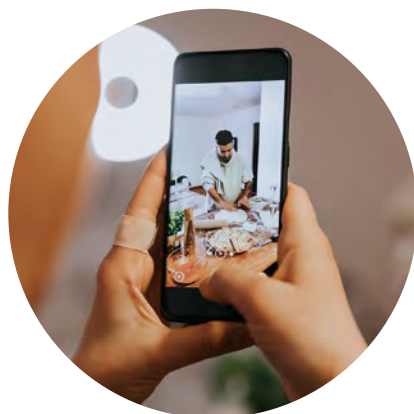

Exempel och tips

Här kommer tre exempel och tips som vi tycker att är viktiga när du planerar din ekonomi.

Ta hjälp av tekniken

Som ung i dag lever du en virtuell värld av appar och andra digitala hjälpmedel. De underlättar för dig när du behöver skaffa koll på ekonomin. Fallgropen är att den information du behöver kan finnas på allt för många håll, så ett av de bästa råden du kan få är att använda tekniken till att samla dina inkomster och utgifter på ett och samma ställe. Men det är superviktigt att verkligen föra in alla ekonomiska händelser i appen när de inträffar, annars förlorar du överblicken blixtnabbt.

Cybersäkerhet

En sak som är viktig att tänka på är cybersäkerheten. Får någon obehörig tag i din mobil finns risken att den blir hackad. Dina tillgångar och till och med din identitet kan stjälas. Lägg aldrig mobilen högst upp i en överfull handväska! Ladda inte ner okända appar, aktivera tvåfaktorsautentisering så långt det är möjligt, öppna inte bankappen på platser med offentligt WiFi. Och lämna aldrig ut ditt BankID till någon. Du kommer aldrig att bli uppringd av en bank eller annan seriös aktör och bli ombedd att uppge dina bankuppgifter. Händer det ska du avsluta samtalet omgående. Du behöver inte vara artig och fortsätta lyssna!

Välj sparkontot istället

Ett annat knep du kan ta till för att vara säker på att pengarna ska räcka till nästa lön är att när du uppger till din arbetsgivare vilket konto som lönen ska betalas ut till, så välj inte det som är kopplat till ditt bankkort. Be att få lönen till ett sparkonto, varifrån dina räkningar betalas, och för på löningsdagen över fickpengar till bankkortskontot för en vecka i taget.

Så här: När du har betalat månadens alla räkningar och satt av till ditt sparande, delar du den summan som finns kvar på kontot i fyra delar – en del per vecka till nästa lön. Sätt över den första fjärdedelen på kortkontot. När veckan har gått för du bara över nästa fjärdedel till ditt betalkonto, och så vidare. Ett litet knep som kanske gör att du inte handlar för mer än du "får" per vecka.

Sammanfattning

Drömmen om ett eget liv

Din ekonomi består av fem delar. Ett plustecken visar att pengar kommer in, ett minustecken att något ska betalas. Både plus- och minustecken visar att något ska betalas som på sikt kan bli en ekonomisk fördel:

- Tjäna (+)
- Konsumera (-)
- Försäkra (+/-)
- Spara (+)
- Låna (-/+). Du betalar ränta på lånet, men om du har lånat klokt kan värdet på det du köpte stiga.

Till detta kan vi lägga:

- Investera (+/-) förutsatt att investeringen ger mer pengar i framtiden. Exempel: Studielån

Bo kvar hemma

- Mellan 6 000 och 7 000 kr är det rimligt att betala när du jobbar och bor kvar hemma.
- Bästa klippet gör du om du kan bo gratis hemma och spara lönen.

Första jobbet

- Jobba aldrig svart – det är brottsligt och du förlorar alltid på det!
- Kolla alltid vilka rättigheter och skyldigheter du har på jobbet. Begär skriftligt på vilka villkor som gäller för lön, övertid och arbete på obekväma tider.

Starta eget

- Vill du lära dig företagande tidigt – satsa på UF i gymnasiet. UF står för Ung Företagsamhet och är en utbildning på grundskola och gymnasium.
- Ta hjälp från Nyföretagarcentrum.
- Om du tror att du kan bli en entreprenör – börja smått vid sidan om ditt vanliga arbete.

Första inkomsten

- Betala alltid hyran först!
- Sedan elräkningen.
- Börja spara och ordna med automatisk överföring av sparbeloppet så du inte frestas att använda det på annat.
- Sätt gärna av pengar till mat på ett eget konto.

Köpa egen bostad

- Du måste själv betala 15 procent av lägenhetens pris kontant. Därför är det bra att börja spara så fort du får egen inkomst.
- Tänk på att bolåneräntan kan stiga snabbt. Räkna på hur mycket du har råd att låna om räntan var dubbelt så hög.
- "Provbo" genom att ta fram en bolånekalkyl medan du bor kvar hemma och testa om du kan leva efter den.

Räkningar är viktiga

- Om du slarvar med hyran kan du bli vräkt.
- Om du slarvar med andra räkningar blir det dyrare ju längre du väntar med att betala. En skuld på 400 kronor kan växa till 2 000 kronor på bara några månader. Och då har du kanske dessutom dragit på dig en betalningsanmärkning.
- Om du inte har råd att betala en räkning – ring alltid och be om en avbetalningsplan.

Låna smartare

- Begär att få veta hur hög den effektiva räntan är på lånet. I den ingår alla avgifter som du måste betala och är ett slags jämförelsepris på lån.
- Varning för snabb lån! Om du behöver låna 3 000 kronor snabbt i dag, vad är det som säger att du har pengarna om en månad, när lånet ska betalas tillbaka?
- Låna bara till sådant som finns kvar när lånet är betalt, till exempel bil eller bostad.
- Låna aldrig för att göra riskfyllda placeringar som aktier eller kryptovalutor.

Vardagsekonomi

- När du tycker att pengarna rinner i väg – bestäm dig för att ha köpstopp under en månad eller två.
- Gå igenom alla dina fasta kostnader och rensa. De kan vara fler än du tror!
- Sätt av en summa i månaden på ett livsmedelskort. Då vet du hur mycket du har att röra dig med.
- Tänk på säkerheten när du använder din mobil eller klickar på länkar.

Finansiera din dröm

- När du ska spara till något riktigt stort: Tänk i tusenlappar i stället för hundralappar.
- Ta hjälp av räknenudd på nätet som visar hur mycket du måste spara och hur länge för att få ihop en viss summa.
- Sluta aldrig drömma!

svea.com/drommenometteliv

SVEA

